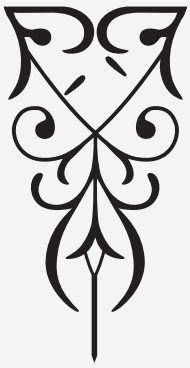

מעשה שבת

סימן שיח, א-ב

תוכן מעשה שבת

מעשה שבת שאינו חמור

א. באיסור דאורייתא 289

ב. באיסור דרבנן 293
בשוגג • במזיד • בישל במזיד בתולדת חמה

ג. מתעסק וישן 294

ד. חרש שוטה וקטן 294

מעשה שבת שמותר מחמת מצוה או מחמת הפסד מרובה

ה. מעשה שבת שמותר באכילה – היתר גמור או רק לשעת הדחק 295

ו. הקדרה שבישלו בה 295

ז. האם אסרו למי שנתבשל בעבורו 296
באופן אקראי • באופן קבוע

ח. ברורים באופנים בהם קנסו מעשה שבת 297
במקום דלא מינכר הקנס • כשמעשה האיסור לא עשה שינוי בגוף החפץ • כשחילול השבת לא הועיל כל כך • במקרה שהדבר שהתבשל לא מורגש טעמו במאכל וגם אינו ניכר • כשהאיסור שעשה הישראל אינו אלא הסרת המונע • מעשה שבת כשההנאה אינה ממשית (קול מראה וריח של חילול שבת)

ט. ספק פלוגתא 300

י. מעשה שבת שנתערב 301

יא. ליהנות מדמי מעשה שבת 302

יב. מעשה שבת בברירה 302

יג. מעשה שבת בטחינה 303

יד. הנאה מחילול שבת שנעשה עבור חולה שיש בו סכנה. 304
השוחט או המבשל עבור חולה שיש בו סכנה • הקוצץ פירות מן המחובר עבור חולה שיש בו סכנה

אכילה והנאה ממעשה שבת

סעיפים א-ב

א. באיסור דאורייתא

זה השולחן

שו"ע שיח, א

המבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות) במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

סביב לשולחנך

הנאה ממעשה שבת - מחלוקת התנאים

בכמה מקומות בגמרא (חולין טו., כתובות לד., ב"ק עא.) מובאת ברייתא: המבשל בשבת, בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בשוגג יאכל במוצאי שבת, במזיד לא יאכל עולמית. רבי יוחנן הסנדלר אומר: בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

ובב"ק (שם) ביארה הגמרא את יסוד מחלוקתם: מאי טעמיה דר' יוחנן הסנדלר, כדדריש רבי חייא אפיתחא דבי נשיאה: (שמות לא) 'ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם' - מה קדש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה. אי מה קדש אסור בהנאה, אף מעשה שבת אסור בהנאה ת"ל לכם, שלכם יהא. יכול אפילו בשוגג ת"ל (שם) 'מחלליה מות יומת', במזיד אמרתי לך ולא בשוגג. פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: מעשה שבת דאורייתא, וחד אמר: מעשה שבת דרבנן. מאן דאמר דאורייתא, כדאמרן; ומאן דאמר דרבנן, אמר קרא: קדש הוא, הוא קדש ואין מעשיו קדש. ע"כ.

הרי שר' יוחנן הסנדלר סובר שמעשה שבת אסור באכילה מהתורה, ואילו ר' מאיר ור' יהודה סוברים שאסור מדרבנן בלבד. אלא שיש הבדל בין דעת ר"מ לדעת ר' יהודה, כי ר' יהודה החמיר בשוגג שלא יאכל אלא במוצ"ש, כיון שהוא קונס שוגג אטו מזיד, ואילו ר"מ לא קנס שוגג אטו מזיד, ולכן רק המזיד אסור עד מוצ"ש (וכך מבואר בגיטין נג:).

בעניין זה נתנו הראשונים (ר"ן יז. ד"ה גרסינן, תוספות גיטין שם) כלל: "מזיד דרבי מאיר כשוגג דרבי יהודה, מזיד דרבי יהודה כשוגג דרבי יוחנן הסנדלר".

נסכם את שיטות התנאים בטבלה:

	רבי מאיר	רבי יהודה	רבי יוחנן הסנדלר
שוגג	מותר בשבת, בין לו בין לאחרים.	מותר במוצ"ש, בין לו בין לאחרים.	מותר במוצ"ש לאחרים, אבל לא למבשל.
מזיד	מותר במוצ"ש, בין לו בין לאחרים.	מותר במוצ"ש לאחרים, אבל לא למבשל.	אסור עולמית לכולם.

כמי לפסוק להלכה – מחלוקת הראשונים

מבואר מהגמרא (ב"ק שם) שר' יוחנן הסנדלר סבר שמעשה שבת במזיד תוקפו מדאורייתא [ולכן המבשל במזיד אסור באכילה (אבל בהנאה מותר) בין הוא ובין אחרים עולמית, ובשוגג קנסו את המבשל עולמית והתירו לאחרים במוצ"ש], ואילו ר"מ ור"י סברו שהוא מדרבנן, "שהיא [-השבת] קודש ואין מעשיה קודש". ומבואר שם שנחלקו בזה רב אחא ורבינא. וכיון דקיי"ל במחלוקת רב אחא ורבינא הלכה כמיקל, מוסכם על כל הראשונים שאין[1] הלכה כר' יוחנן הסנדלר, ואיסור אכילת מעשה שבת הינו קנס מדרבנן בלבד.

ולעניין מחלוקת ר"מ ור' יהודה, בחולין (שם) מובא שרב היה מורי להו לתלמידיה כר' מאיר, וכי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ. ונחלקו הראשונים האם לפי זה הלכה כרבי מאיר או כרבי יהודה:

לדעת רי"ף (יז.), רמב"ם (פ"ו הכ"ג), רמב"ן (מלחמות שם) והגאונים (בה"ג הלכות שבת כב:, שאילתות דרב אחאי גאון פרשת שלח שאילתא קכח. הובאו ברב המגיד שם) הלכה כר' יהודה, כדקיי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י. וכתב הר"ן (שם ד"ה גרסינן) שטעם הדבר משום דעד כאן לא מורי להו רב לתלמידיו כרבי מאיר אלא משום דסבירא ליה (עירובין מז.) דלא איתמר בדרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה אלא מטין איתמר אבל אנן דקיימא לן דהלכה איתמר נקטינן כרבי יהודה. ועוד דרב גופיה כי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ ואנן הא שכיחי עמי הארץ גבן. ע"כ. ועוד הביא הרמב"ן (שם) ראיה מכך שפשט המשנה בחולין (יד.) כוותיה, שכך נאמר שם: השוחט בשבת וביוה"כ, אע"פ שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה, ובגמרא שם העמידוה כר"י (וגר"א העיר שהוא דיוקא דגמרא, אבל פשטה כר"מ).

אבל לדעת הרז"ה (יז.) הלכה כר"מ, כיון דרב מוריה להו לתלמידיה כר"מ, וכן כיון שבגמרא (לח.) דרש רבא כר"מ [הר"ן (שם) ורמב"ן (מלחמות שם) דחו הראיה מדברי רב, דאדרבה רב לטעמיה דסובר שבמחלוקת ר"מ ור"י לית ליה דהלכה כר"י, אבל אנן דקיי"ל במחלוקת ר"מ ור"י דהלכה כר"י צריכים לנהוג כר"י. אך עיין בדברי הגר"א שדחה טענה זו]. וכן דעת התוספות (חולין טו. ד"ה מורי) שהלכה כר"מ. וב"ח ודרישה (דלא כב"י) הוכיחו שכך היא גם דעת רא"ש (חולין פ"א סי' יח) וטור.

ראיות הראשונים בנוגע למחלוקת ר' מאיר ור' יהודה

בירושלמי (ביצה פ"ב ה"ח) מובא: של בית ר"ג היו שוחקין את הפילפלין בריחיים שלהן. אמר רבי אלעזר בי רבי צדוק: פעם אחת אכל אבא אצל ר"ג והביאו לפניו אניגרון ובתוכן פילפלין שחוקים כיון שטעמן משך ידו מהן אמר לו אל תחוש להם מערב י"ט הן שחוקין. אמרו לו: ויעשה רבי צדוק כשוגג אצל רבן גמליאל ויאכל, אלא שלא להתיר מלאכה על ידי ר"ג [כלומר מנהג חסידות נהג]: ע"כ.

ומוכח מדברי הירושלמי שמעיקר הדין הלכה כר' מאיר. וכן הגר"א הביא ירושלמי זה כראיה לדברי ר' מאיר. אבל הרמב"ן (במלחמות שם) כתב שהבבלי חולק על הירושלמי בזה.

עוד ציין הגר"א למשנה בתרומות (פ"ב מ"ג): המטביל כלים בשבת - שוגג ישתמש בהם מזיד לא ישתמש בהם. המעשר והמבשל בשבת - שוגג יאכל מזיד לא יאכל. הנוטע בשבת - שוגג יקיים מזיד יעקור. ע"כ. ומוכח שהיא כדברי ר"מ. וכן בגיטין (נג:) מובאת ברייתא מעין זו בדעת ר"מ, אלא ששם בברייתא מובא שר"י חולק על זה.

לעומת זאת, הרמב"ן (מלחמות שם) ציין לכמה עובדות באמוראים שמוכח

1 הקשה הרז"ה (יז.) שמפשט הגמרא משמע שמחלוקת רב אחא ורבינא היא בדברי ר' יוחנן הסנדלר גופיה, א"כ היאך אפשר לדחות דבריו עפ"ז. ותירץ הר"ן דאפילו אם נאמר כן הרי יוצא שאף דברי ר' יוחנן אינם אלא מדרבנן ולית לן לאחמורי כוותיה.

מהם שנקטו למעשה כדעת ר' יהודה: בגמרא (קט.): אמר רב חסדא שירקא טויא שרי, פעפועי ביעי אסור. דביתהו דזעירי עבדא ליה לר' חייא ולא אכל, אמרה ליה: לרבך עבדי ליה ואכל ואת לא אכלת. ע"כ. וכן בשבת (קמ.): אימיה דאביי עבדא ליה (חרדל שלשו מע"ש) ולא אכל. וכן בביצה (יד:): רב פפי אקלע לבי רבה בר שמואל אייתו להו דייסא ולא אכל, ומוכח שכל אמוראים אלו כר' יהודה היו עושים. אמנם הגר"א כתב דאדרבה מכאן ראיה דהלכה כר"מ, שהרי כל העובדות הינן באיסורי דרבנן, ודווקא ר"מ הוא שקנס שוגג אטו מזיד דרבנן. אמנם למעשה כתב הגר"א שאנו פוסקים כדעת ר' יוחנן המובא בירושלמי (תרומות פ"ב) שסובר שלא קניס ר"מ בדרבנן וממילא אין מימרות אלו להלכה.

וכן ביחס לטענה שהביאו הפוסקים כר"י, דכיון שרב כי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ ק"ו אנו נחשבים לע"ה גביהם ויש לנו להחמיר כדעת ר' יהודה, כתב הגר"א שאין זה מוסכם לכו"ע, שהרי ישנם דברים שלגביהם אנו נחשבים יותר בני תורה מהדורות הקודמים, כמו שכתבו התוספות (ביצה ו. ד"ה והאידנא) בשם ר"י שאע"פ שבגמרא (יבמות מו.) מובא שאסרו תורמוס דשלקי נכרים אע"ג שהוא נאכל כמו שהוא חי וכל שהוא נאכל כמו שהוא חי אין בו משום בשולי נכרים, ומשני שלא היו בני תורה ואנו אין אנו חוששים בדבר זה, דקיימא לן דכל שהוא נאכל כמו שהוא חי אין בו משום בשולי נכרים. ע"ש.

פסיקת השו"ע ונושאי הכלים

השו"ע פסק כשיטת רמב"ם ורי"ף, שכתבו להלכה את דעת ר' יהודה, וכן כתב הב"ח (סע' א) וכך נראה מסתימת הרמ"א ומכך שיתר האחרונים סתמו ופירשו את דברי השו"ע, ולא חלקו עליו, כמוכח למעיין במג"א, פמ"ג וט"ז.

אבל הגר"א פסק כרבי מאיר, וכתב המ"ב (סק"ז) שיש לסמוך[2] עליו בשעת הצורך[3]. אמנם דעת הילקו"י (עמ' יז. הלכה ג) שלספרדים אין להקל כן אף במקום צורך.

לכל הדעות, בין אם מדובר במלאכה שנעשתה בשוגג ובין אם במזיד, אם באפשרותו לבטל עוד במהלך השבת את מה שעשה ולהחזיר המצב לקדמותו, עליו לעשות כן [כמוכח מהביאור הלכה סי' שטז, ו ד"ה ישב שאם צד בע"ח בשבת חייב לשחררו, דאף שאינו מתקן בכך את האיסור שעבר, מ"מ כיון שעבר איסור דאורייתא, חייב לשחררו (שש"כ במבוא פ"א הערה קסד, פס"ת סק"ג)]. אבל במוצ"ש לא חייבוהו כבר לבטל את מה שעשה (שש"כ ופס"ת שם הערה 14). ועיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ה) שדן במלאכות שאין שום טורח להחזירן לקדמותן האם יש לחייבו במוצ"ש לעשות פעולה כדי להתיר ההשתמשות כגון במידה והדליק אור בשבת האם יש לכבותו במוצ"ש ולהדליקו שוב וכיוצא בזה. ומאידך, י"א שאם החזיר המצב לקדמותו או שנתבטל מאליו מותר להשתמש בו בשבת אפילו עבר במזיד, וכמו שכתבנו להלן בדין מעשה שבת בברירה שיש מתירים מטעם זה את הנברר בשבת באיסור. וכן בפס"ת (שם) כתב שבשעת הצורך יש להקל במקרה זה אף למזיד במוצ"ש.

האם יש להמתין בכדי שיעשו

לדעת רש"י (בפירושו לחולין שם ד"ה רבי יהודה), רמב"ן (חולין טו. ד"ה וכל) ובה"ג (הלכות שבת כב:), כשמדובר בעושה מלאכה במזיד, צריכים להמתין במוצאי שבת גם את שיעור הזמן של 'בכדי שיעשו' כלומר שיעור הזמן של עשיית אותה מלאכה, עד שיוכל לאכול ממנו, וכמו שגזרו כן בהנאה ממעשה גוי, כדי שלא

2 ואף שכתב המ"ב שיש לסמוך על זה בבישול "בשוגג" ומשמע שבמזיד אין להקל, לאו דווקא הוא, כמוכח גם משעה"צ שלט סקכ"ד וכן משעה"צ שסב סקי"ב.

3 עיין בביה"ל שיט, א ד"ה הבורר לעניין מעשה שבת בברירה דבשוגג יש להתיר ע"פ הגר"א הנ"ל. ולא התנה שיהיה שעת הצורך.

ייהנה מהעבירה. אבל רמב"ם (פ"ו הכ"ג), ראש (חולין סי' יט), ר"ן (חולין ד., שבת יז.), ה"ר יונה, טור ויתר הפוסקים חולקים על זה. וביאר הרב המגיד, שהצריכו כן רק במלאכת גוי, דמתוך שהשימוש בגוי קל בעיניו יבוא לעשות כן בפעם אחרת, אבל ביחס לדבר שעושה יהודי בידיים אין חשש זה. ובמג"א (סק"ב) הוסיף טעם דהישראל לא ישמע לו, דאין אדם חוטא ולא לו. וכן להלכה כתב השו"ע שמותר במוצאי שבת מיד.

אמנם במקרים חריגים, שקיים בהם חשש לזלזול, גזרו שימתין בכדי שיעשו אף במלאכת יהודי, כמובא בהערה[4].

מומר לחלל שבת ודין החילונים בימינו

הפמ"ג (שכה א"א סקכ"ב) הסתפק שמא מומר דינו כגוי לעניין שימתין במוצ"ש בכדי שיעשו, דבמומר לא שייך הטעם דאין אדם חוטא ולא לו, וכן שייך בו הטעם שלא ייהנה ממעשיו. וכן פסק להחמיר בהגהות הגר"א נבנצל בשם הגרש"ז (שיח, א). ובהערות על שכה, ו כתב שבצילום אירוע שחל בשבת אין דין של בכדי שיעשו כיון שלעולם אי אפשר לשחזר בדיוק את האירוע. לעומתם בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן מח אות ב) כתב שהמ"ב השמיט דברי הפמ"ג בכוונה, כיון שאין הלכה כמותו אלא דין החילוני כמזיד ומותר לאחרים במוצ"ש מיד, ורק בגוי חיישינן שקל בעיניו ויבוא לעשות כן בפעם אחרת. וכן פסק הרב יעקב אריאל (שו"ת באהלה של תורה ח"ב סי' לח אות ה).

האם יש הבדל בין המלאכות השונות לעניין מעשה שבת

ז"ל הטור: ויראה שאין חילוק בכל מעשה שבת, אבל בעל התרומה (סי' רמח. וכן דעת סמ"ג לאוין סה יט ע"ד וסמ"ק סי' רפב עמ' שב) כתב דווקא במבשל בשבת בשוגג מותר אפילו לו דמעיקרא חזי לכוס אבל השוחט או שאר מלאכות דמעיקרא לא חזי כלל כגון שהדליק נר אפילו בשוגג אסור לו באותו שבת ע"כ. ומחלוקתם אינה אלא אליבא דר"מ, דהרי לר' יהודה אף השוגג אינו מותר אלא למוצ"ש (ובאמת מכאן הוכיח הב"ח דמדהביא הטור מחלוקת זו מוכח שדעתו כר"מ), ולכן כתב הרמ"א שאין חילוק בין המבשל למי שעושה מלאכה אחרת.

זר זהב סביב

מעשה שבת בבין השמשות

במ"ב (רסא סק"ו) כתב שהעושה מלאכה בבין השמשות דינו כעושה מלאכה בשבת. אך אם עשה מלאכה בביה"ש של הגאונים (שהוא משקיעה החמה מעינינו) כתב הביה"ל (שם ד"ה ואין) שיש להקל, כדין ספק פלוגתא שיבואר לקמן. וכן אם עשה מלאכה בתוספת שבת, ביה"ל (רסא, א ד"ה ואין) פסק בשם הפמ"ג (שם א"א סק"ח) שאין אסור בדיעבד.

4 כמו שכתוב בגמרא (שבת יח:): לא תמלא אשה קדרה עסיסיות ותורמוסין ע"ש עם חשיכה ואם עשתה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו (ונפסק בשו"ע רנד, ח), לפי שכיון שהדבר נעשה מאיליו קל הוא בעיניו ויבא לעשות כן לכתחילה אבל במבשל ליכא למיגזר דבישול דבר חמור הוא ואפילו שרית ליה למוצאי שבת מיד לא אתי למיעבד לכתחילה (כן כתב ר"ן שם). וכן בשו"ע (שכו, יא) בדין מרחץ שלא פקקו נקביו בשבת שאסור לרחוץ בו עד בכדי שיעשו. וכן לעניין שהיה, ברמ"א (רנג, א) אסר עד בכדי שיעשו, ודבריו לקוחים מדברי הגהות אשירי (פ"ג סי' ג). וכן כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ט), אלא שהחמיר רק לעניין המשהה במזיד (כן כתב פמ"ג שם א"א סקי"א. והביאו המ"ב שם סקל"ב. ודלא כדמשמע מהב"י שאף בשכח ושהה החמיר). ובטעם זה הביא הביה"ל (שם ד"ה עד בכדי שיעשו) שני טעמים: כדי שלא יהנה ממלאכת שבת (רש"י יח:), כדי שלא ישתכר כלום ולא יבוא להקל פעם אחרת (רמב"ם פ"ו ה"ח).

ב. באיסור דרבנן

זר זהב סביב

בשוגג

נחלקו האחרונים לגבי העושה איסור דרבנן בשוגג, י"א שאף לפוסקים כר' יהודה יש להתיר לו לאכול בשבת עצמה, ויש חולקים. ולהלכה כתבו האחרונים להקל.

המג"א (שלט סק"ז) כתב שהמפריש תרומות ומעשרות בשבת דינו כמבשל בשבת, ומשמע שלדעתו אין חילוק בין איסור דרבנן לאיסור דאורייתא, וציין לדבריו השעה"צ (שלט סקכ"ד) וכן דעת הפמ"ג (מש"ז סק"ב). והביא הפמ"ג ראיה מדברי הגמרא (לח.) לעניין מי ששכח ושהה קדירה מערב שבת על גבי הכירה ונתבשלה במהלך השבת, שדעת רבה ורב יוסף שיש להתירה כי 'מבשל הוא דקעביד מעשה אבל האי דלא קעביד מעשה' והרי לנו שלא נתנו טעם להתירה משום שמדובר בגזירה דרבנן. אבל הביאור הלכה (ד"ה המבשל) הביא דברי הפמ"ג ותמה על ראייתו, הרי הגמרא שם רצתה להתיר לאכול בשבת עצמה אפילו אם השהה במזיד, ולכן נצרכה לחלק בין המבשל שעושה מעשה לבין השוהה שלא עשה מעשה בשהייתו, אבל אין מכאן שום ראיה לאסור ביחס לעושה מלאכה דרבנן בשוגג.

כן מצינו שדעת הגר"א (אות ב) והחיי אדם (ח"ב כלל ט סע' יא) שבאיסור דרבנן שנעשה בשוגג יש להתיר בו ביום אפילו לפוסקים כרבי יהודה. והביא הגר"א ראיה מהגמרא בגיטין (נג: - נד.) שמפורש שם שלא קנס ר' יהודה שוגג אטו מזיד אלא באיסורי דאורייתא בלבד מכיון שחמורים הם. ורק במעשה שבת של השהיה גזרו חז"ל יותר, מחשש דלא אתי לאיערומי. וכן מוכח מהרמב"ם שאע"פ שפוסק כרבי יהודה, כתב (פכ"ג ה"ח) שהמטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהן, וכן גבי המפריש תרו"מ (פכ"ג הט"ו) כתב שבשוגג יאכל ממה שתיקן והיינו בשבת. וכן פסק להקל בביאור הלכה (ד"ה המבשל) כדעת הגר"א והחיי אדם. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה במבוא פ"א הלכה לד(ה).

וכן מצינו חילוק זה בין דאורייתא לדרבנן בגמרא ביצה (יז.) לעניין מי שעבר ואפה ביו"ט ללא שעשה ערוב תבשילין, שדנה הגמרא האם מותר לו לאכול מהתבשיל בשבת, וזו לשון הגמרא: ת"ש המעשר פירותיו בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. לא צריכא, דאית ליה פירי אחריני. תא שמע: המטביל כליו בשבת, בשוגג ישתמש בהן, במזיד לא ישתמש בהן. לא צריכא, דאית ליה מאני אחריני. אי נמי אפשר בשאלה. תא שמע: המבשל בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל. אסורא דשבת שאני. ע"כ. ומבואר שיש הבדל בין איסור דרבנן (טבילת כלים דנראה כמתקן) לאיסור דאורייתא (מבשל), ובשוגג מותר אפילו בו ביום[5]. דין זה נפסק בשו"ע (תקכז, כג).

עוד נראה לומר, שאף לדעת המג"א והפמ"ג המחמירים בזה, אם מדובר באיסורי דרבנן דלית בהו מעשה בגוף החפץ ולית ליה אחריני, יש להקל אף לשיטתם (כמוכח בדברי המג"א תה סקי"ד ובפמ"ג א"א שם. וכך יש ליישב הצ"ע של הפמ"ג בא"א שלט על המג"א שם). וצ"ע.

—

זר זהב סביב

במזיד

דבר שאיסורו מדרבנן שנעשה במזיד, מותר במוצ"ש מיד ואפילו לעובר העבירה עצמו.

כתב הרמב"ם (שם) גבי המטביל כלים במזיד והמפריש תרו"מ (שם) שבמוצ"ש מותר. וכן הביא שם הביאור הלכה (ד"ה המבשל) שלדעת הגר"א אף במזיד יש להתיר היכא דהוא איסור דרבנן. וכתב ע"ז הביה"ל שיש לעיין בזה, דלכאורה לר"י גם זה אסור, כמוכח מהסוגיה בגיטין (נג:-נד.). אמנם למעשה, בשעה"צ (שלט סקכ"ד) כתב שאף שאין הדבר מוכרע שכן היא אף דעת רבי יהודה, לעניין דינא אין להחמיר בזה, בצירוף שיטת הגר"א שמיקל כר"מ. וכן נראה לענ"ד להביא ראיה שבדרבנן אף ר' יהודה מודה לר"מ ממסקנת הגמרא (ביצה יז:) גבי מי שעבר ואפה ביו"ט ללא ערובי תבשילין ומסיקה בעניין זה הגמרא למסקנה שבדרבנן (כערובי תבשילין וכטבילת כלים הנזכר שם) יש להקל, וע"ש שהמקורות המובאים בגמרא מתאימים למחלוקת ר"מ ור"י.

5 וכן ברש"י ביצה (כה. ד"ה חוץ לתחום) ובתוספות (שם ד"ה הבא) ביארו מדוע התירו בדורון שהביא גוי לישראל ואמרו: "הבא בשביל ישראל זה מותר בשביל ישראל אחר". וביארו שאיסור תחומין דרבנן לא החמירו כולי האי. אך אין זה מוסכם לכל הדעות להשוות בין מעשה גוי למעשה יהודי לעניין זה, עיין תוספות (ערובין מב. ד"ה מכלל) ובב"י תה, ט הביא שדעת הרא"ש והרשב"א להחמיר בזה, כיון דאתעביד בהו איסור על ידי ישראל ואילו דעת המרדכי בשם הר"מ להתיר (ודוקא אם לא הוציאו בשבילו, מ"ב שם סקנ"ב). ובשו"ע (תה, ט) הביא שתי הדעות, ובמ"ב (שם סקנ"ב) בשם הא"ר כתב להחמיר.

—

זר זהב סביב

בישל במזיד בתולדת חמה

במ"ב (סקי"ח) הביא מהגהות רע"א שהמבשל בתולדת חמה אסור אפילו בדיעבד. והסתפק שמא לאחר שבת יהיה מותר אף למבשל עצמו במזיד.

לעיל הובא משעה"צ (של"ט סקכ"ד) שהיקל בדיעבד בכל איסור דרבנן במוצ"ש אף לו עצמו וק"ו לאחרים, ואילו כאן מסתפק בזה, ונראה כסותר את עצמו. ושמא יש לחלק דבאיסור שהוא מחמת גזירה דאתי לאיחלופי וכיוצא בזה יש לאסור יותר, דאם נתיר לו יתקיים החשש שלשמו נגזרה הגזירה. וכעין מה שכתב החזון איש (סי' לז אות כא) לדחות היתרו של הביה"ל להחזיר לכירה בשבת על ידי נכרי מטעם שבות דשבות, וביאר החזו"א דאין האיסור רק במעשה ההחזרה אלא שחכמים חששו מעצם מציאות זו שמא יחתה, ואף אם יעמיד נכרי או קוף מעצמו על הקדירה - חייב להסיר, ע"ש.

ג. מתעסק וישן

זר זהב סביב

נחלקו הפוסקים האם מי שעשה מלאכה באופן של 'מתעסק' נחשב כעובר עבירה וקנסו בזה כמבשל בשבת, או שאינו אלא כאנוס.

וכגון: הניח קדירה על הכיריים כשלא ידע כלל שהאש דולקת שם, או נשען על הכותל בלי משים לב והדליק או כיבה האור, או פתח המקרר בלא שידע שיש שם אור שיידלק על ידי כך, או שיצא מרשות לרשות ולא ידע שיש בכיסו איזה חפץ או מפתח, או שלא ידע שהעירוב קרוע.

בשו"ת רעק"א (סי' ח) כתב שהמתעסק חשיב מעשה עבירה אלא שהתורה פטרתו מחטאת, ובשבת דבעינן מלאכת מחשבת אינו מעשה עבירה, אך מ"מ מיקרי שוגג, ואילו החוות דעת במקור חיים (ריש סי' תלא) חולק עליו שאינו אפילו שוגג וכן בביאור הלכה (שטז, ה ד"ה חייב) מוכח בהדיא שקיל טפי משוגג, שכתב שצבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב דווקא אם ידע בעת הנעילה שצבי בתוכו אבל אם אח"כ נודע לו – פטור, דזה דומה לנתכוון להגביה תלוש וחתך מחובר דאנוס הוא ואף אם נתכוון אח"כ שלא לפתוח הדלת עד מוצ"ש ג"כ אין איסור בדבר ע"ש. וכך משמע מדברי הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' פד) שכתב גבי מי ששפך מים בחצרו בשבת והיה שם צמח מן החיטים והוא לא ידע מזה כלל, שאינו צריך כפרה (ועיין בחזו"ע ח"ד עמ' ג-ד שהביאו. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ג סי' כח סק"ג ושו"ת יחו"ד ח"ה סי' כג בהערה) וכן כתב להקל בדין מעשה שבת במתעסק בפס"ת (סקט"ו). ובשמירת שבת כהלכתה (פ"י הערה מז) הביא מהגרש"ז שאפשר דאף לדעת רע"א שמתעסק נחשב כמעשה עבירה, מ"מ כשמתעסק רק בדרך של פס"ר, לכל הדעות יש להקל. לפי זה רצה להתיר לפתוח מקרר כשאינו יודע אם תדלק הנורה, ע"ש.

ועיין בשו"ת באהלה של תורה (או"ח ח"ב סי' כ) שדן במי שעובר עבירה בשנתו ומצדד שזה קיל טפי אף מהמתעסק, ודינו כאנוס לכל הדעות. ואע"פ שלעניין נזיקין יש אופנים שחייב הישן, אין לדמות בין נזיקין לשבת, דבנזיקין האחריות שלא להזיק היא המחייבת אותו, משא"כ בשבת אין כאן מלאכת מחשבת. ועיין ברמ"א יו"ד שעב דמשמע מיניה שהישן אינו עובר עבירה.

ד. חרש שוטה וקטן

זר זהב סביב

מעשה שבת של חרש שוטה וקטן דינם כמעשה גוי - שאם עושה לצורך עצמו מותר, ואם לצורך ישראל אסור עד מוצ"ש בכדי שיעשו. אך אם עושים לצורך עצמם, יש להתיר אפילו היכא שהוא מכירו, ולא חיישינן שמא ירבה בשבילו (ולא כבגוי שחושש לזה).

כן כתב מג"א (שכה סקכ"ב) ע"פ תוספות (קכב. ד"ה משקה), והביא דבריו הביאור הלכה (שכה, י ד"ה אינו).

בשמירת שבת כהלכתה (במבוא פ"א הלכה לד(ח) הוסיף שאף אם עושה הקטן רק בשל ציווי עקיף של הגדול, כגון ששאל את הקטן למה כיבית את האור והקטן נבהל והדליק, אסור הדבר.

בירורים נוספים בסוגיית מעשה שבת

ה. מעשה שבת שמותר באכילה – היתר גמור או רק לשעת הדחק

זר זהב סביב

באופנים שהתירו מעשה שבת, היינו אפילו אם יש לו מאכל אחר שיכול לאכול.

בגמרא ביצה (יז.) דנו לגבי מי שעבר ואפה ביו"ט ללא ערובי תבשילין, האם להתיר לו לאכול מהתבשיל בשבת שחלה אחר היו"ט, והקשתה הגמרא מהמעשר פירותיו והמטביל כליו בשבת שהתירו לו אותם למוצ"ש, ותירצה דדווקא בדלית ליה אחריני התירו. ולכאורה לפי זה היה לנו לאסור להנות במוצ"ש אלא אם לית ליה אחריני, הרי אפילו בדרבנן דהמטביל כליו והמעשר פירותיו אמרו כן. אבל בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' ח (הובא בב"י סו"ס תקג) כתב שלמסקנת הגמרא נדחה חילוק זה [ר"ל שבגמרא שם חזרו והקשו מהמבשל בשבת שנאמר שבמזיד לא יאכל וחזרה ודחתה: איסורא דשבת שאני. היינו שאין להשוות בין איסור בישול בשבת דחמיר ליו"ט] וכן דייק בהגהות נתיב חיים הנדפסים על השו"ע (תה, ט) שכן משמע מהרי"ף ורא"ש שלא הביאו חילוק זה לענין שבת. ואף שהמג"א (תה סקי"ד) החמיר כן, אפילו ביחס לאיסורי דרבנן דשבת, מסתימת יתר האחרונים משמע דלא כמג"א[6].

ו. הקדרה שבישלו בה

זר זהב סביב

קדירה שבישלו בה תוך חילול שבת, קנסו חכמים שתאסר על המבשל בה אלא אם יכשיר אותה. אבל לגבי אחרים אין הקדירה נאסרת כלל.

שהקדירה נאסרת למבשל בה, כן כתב המג"א (סק"א) בשם הרשב"א (שו"ת סי' קעה) והעתיק דבריו המ"ב (סק"ד). וכתב הפמ"ג (א"א סק"א) שניתן להכשיר הקדירה בהגעלה, כשם שהתירו להכשיר כלי שבישלו בו עכו"ם (ביו"ד קי"ג, טז).

אם בישל ללא הגעלה, לפמ"ג (שם) דינה כפליטת איסור וצריך ס' כנגדה ולדעת שו"ת כתב סופר (סי' נ ד"ה אמנם כן יש לצדד) אינה אוסרת, ומצדד להקל אפילו לבשל בה לכתחילה כל שיש רוב של חד בתרי כנגד פליטת הכלי הנ"ל.

ועיין בדעת תורה (שיח, א ד"ה אסור לו) שהתיר הקדירה אף לעבריין אחר מעת לעת, דכיון שקדירה שאינה בת יומה אסורה אטו בת יומה, אין זה שייך אלא באיסור שנוהג בכל יום, מה שלא שייך כאן. והביא דבריו השמירת שבת כהלכתה (מבוא פ"א הערה קסא). ומדברי הפמ"ג שהתירה בהגעלה משמע שבלי זה אינה ניתרת, ועוד הרי לרוב הגעלה נעשית אחר שהכלי כבר אינו בן יומו. ויש לדחות, שהרי ניתן להכשיר הכלי בן יומו כל שיש ששים במים כנגד הקדירה, וצ"ע.

---

6 ולעניין יו"ט, דעת שו"ת הרשב"א (שם) שלמסקנת הגמרא אין להחמיר בין בשבת ובין ביו"ט, וכך נפסק בשו"ע (תקכז, כג). אבל הביה"ל (שם ד"ה אם עבר) הוכיח מהרמב"ם שדעתו להחמיר, וע"כ צ"ל שהגמרא לא חזרה בה לגמרי מסברה זו. וכן כתב מהרש"ל המובא בט"ז שם. וכן בביה"ל תקג, א (ד"ה מיהו אם) ציין שאין זה פשוט כל כך להתיר בדאית ליה אחריני.

ז. האם אסרו למי שנתבשל בעבורו

זר זהב סביב

באופן אקראי

כתב המ"ב (סק"ה) שבמקרה שמותר למוצ"ש היינו אפילו למי שנתבשל בשבילו.

ואע"ג שבשו"ע (יו"ד צט, ה) נפסק שהמבטל איסור בידיים אסור לו לאכול ממנו וכן אסור אף למי שנתבטל בעבורו, ביאר המג"א (סק"ב) שלא חששו לזה אלא מטעם שמא יבוא לומר לעכו"ם לבטלו בשבילו, והרי אם יאמר לעכו"ם בלאו הכי יצטרך להמתין בכדי שיעשו וא"כ אין לחשוש שיאמר לעכו"ם. והוסיף שכמו כן אין לחשוש שמא יבוא לומר לישראל לעשות בשבילו, שאין הישראל ישמע לו, דאין אדם חוטא ולא לו.

—

זר זהב סביב

באופן קבוע

בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נ) כתב גבי פונדק המחלל שבת בקביעות ומבשל בשביל למכור, שבאופן זה ודאי קנסו חז"ל אף למי שלא נתבשל בעבורו, אף אם נעשה הדבר בלי ידיעתו ורצונו. והוסיף שאף יש בזה משום לפני עיור או עכ"פ משום מסייע. והעתיקו דבריו הרבה מאחרוני זמנינו. אך יש שהקלו בזה, ולדעתם אף בחילול שבת קבוע אין לאסור אלא כשנעשה בידיעתו וברצונו.

דברי שו"ת כתב סופר הובאו בהרבה מאחרוני זמנינו, מהם כה"ח (סקי"ב), שו"ת יחוה דעת (ח"ז סי' סב), שו"ת באהלה של תורה (ח"ב סי' לח), שמירת שבת כהלכתה (מבוא פ"א הערה קסב), ועוד. וחידש עוד הכתב סופר שאע"ג שלענין מבטל איסור לא אסרו אלא כשעושה בידיעתו ולרצונו, כאן יש לדמותו למה שאסרו (רמ"א יו"ד צט, ה) למכור לישראל איסור שביטלו בידיים, כדי שלא ירויח מהמכירה לישראל יותר ממה שהיה מוכר לנכרי, ואף הפר"ח החולק שם יודה הכא, ע"ש.

אם חילול השבת נעשה באופן שיש בו חילול ה' בולט, אף באופנים שיש בהם מקום להקל מצאנו שהחמירו בדבר, כמובא בחזון איש (סי' לח ס"ק ד ד"ה וכל זה) שאסר השימוש בשבת בחשמל כאשר הוא נוצר ע"י יהודי בו ביום אף כשיש בשימושו היתר מן הדין. בדומה לזה עיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' יז) לענין סידורים וספרי קודש שנדפסו על ידי חילול שבת שהוסיף טעם להחמיר משום שאין קטיגור נעשה סניגור, ע"ש.

ועיין בשו"ת באהלה של תורה (או"ח ח"ב סי' לח אות ו) שמסתפק לחלק בין מקרה בו הקניה מהחנות תסייע למחלל השבת באופן חיובי וישיר, וכגון פונדק שעובד בשבת רק משום בצע כסף, ועל ידי הקניה ממוצר שיוצר בו בשבת אנו מסייעים לו לחלל שבת. לבין מקרה בו איננו מסייעים באופן ישיר לחילול השבת, וכגון מפעל שעובד באופן רצוף וקבוע בימי השבוע ואף בשבת, כגון מפעלי מלט ונייר וכדומה, שבקניה מהם אין השפעה ישירה על היקף העבודה בשבת. והניח זאת בצ"ע.

לעומת המחמירים הנ"ל, דעת הרב פרנק (שו"ת הר צבי ח"א או"ח קפ) להקל אף בחילול שבת קבוע ודחה את דברי שו"ת כת"ס, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן מח אות ד) וכן עיין בשו"ת יביע אומר (חי"א סי' ס"ק ב-ז) דמשמע מיניה שיש צדדים להקל בזה.

אם ישנו ספק אם נעשה חילול שבת, מותר לכל הדעות, דאזלינן בתר רובא, ועוד שספק מעשה שבת להקל, כמובא במ"ב סק"ב (עיין פס"ת סקי"ב, שו"ת יחוה דעת שם ס"ק ג, וכן בשו"ת באהלה של תורה שם אות ז).

ח. ברורים באופנים בהם קנסו מעשה שבת

זר זהב סביב

במלאכות שבהן התועלת היא רק לאחר זמן, אין ההמתנה למוצ"ש מספיקה אלא אסור ליהנות מהמלאכה עד שיבטל הפעולה שנעשתה בחילול שבת, ולכן הנוטע או הזורע בשבת חייב לעקור.

כן כתב בביאור הלכה (ד"ה אחת) ושכן איתא בהדיא בגיטין (נד:) אף אליבא דר' יהודה. בדומה לזה כתב בפירוש משנה אחרונה (תרומות פ"ב מ"ג): ולעיל במעשר בשבת לא גזרו לעקור שם מעשר ממנו וליהדר לטיבלא ... דכוליה מילתא משום קנסא הוא ובכל חד במאי דעבד קנסוהו, ומעשר בשבת אדעתא למיכל בו ביום עבד קנסוהו שלא יאכל, ונוטע דעתו שיגדל הנטיעה ימים רבים קנסוהו שלא תגדל עכ"ל. מדבריהם נראה שבמבשל או העושה מלאכה אחרת שכוונתו ליהנות ממנה מיד, לא שייך לגזור שלא יהנה ממנה עד שיבטלה.

אבל בתוספות יו"ט (תרומות פ"ב מ"ג) פירש שדווקא בנוטע אמרו לעקור, מה שאין כן בבישול שאי אפשר לעקור הבישול וכן במעשר, שכבר ניתקן מן התורה. הגרש"ז (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ה) כתב שלפי דברי התוי"ט במקרה בו אפשר לעקור הבישול יש לאסור, כגון המחמם בשוגג מים סמוך למוצ"ש אסור לו ליהנות מהם עד שיצטננו. לפי עיקרון זה הוסיף והסתפק באופנים נוספים שיכול לבטל האיסור, כגון במי שחפר בור או בנה בית בשבת בשוגג אם חייב במוצ"ש לסתור מה שבנה ולסתום מה שחפר. ואחרי זה כתב שאף לפי המשנה אחרונה אפשר שמי שהתחיל לבנות בית או כלי ולא סיימו יהיה חייב לפרקו, כי עוד לא ניתקן הכלי.

במקום דלא מינכר הקנס

אבל אחר כך הוסיף הגרש"ז שלא מצאנו בפוסקים שהביאו דין זה. ובאמת שבפרוש תפארת ישראל (יכין, תרומות פ"ב מ"ג) מצאנו שכתב שבבישול לא גזרו כי אי אפשר לעקור, ואף שיכול להטיל המבושל לים לא רצו חכמים להפסיד גוף המותר רק לבטל מעשה האיסור, היכא דאפשר. עכת"ד. לדבריו לא גזרו אלא בזורע ונוטע כי אפשר בקלות להוציא מהקרקע ולחזור ולזרוע אבל בשאר האופנים לא גזרו.

בשו"ת מנחת שלמה (שם) כתב שאם נטע בשוגג, מותר למכור את העץ לאחר ואין הלוקח צריך לעקור ואפילו אם נטע במזיד אסור רק להרויח דמים ממלאכת הנטיעה שעשה בשבת אבל הלוקח אינו חייב כלל לעקור. והביאו בשמירת שבת כהלכתה (במבוא פ"א הערה קסד) וכן כתב בפס"ת (סקי"ט).

—

זר זהב סביב

כשחילול השבת נעשה בגוף החפץ אך לא שינה בו דבר

יש אומרים שקנסו על מעשה שבת רק בתנאי שנעשה חילול השבת בגוף החפץ ושעל ידי חילול השבת נשתנה החפץ מכמות שהיה, כגון המבשל בשבת שנעשה על ידי בישולו תבשיל חדש. אבל כל עוד לא נשתנה מכמות שהיה, כגון המוציא מרשות לרשות, אין לאסור לאכול המאכל. ואף על פי שאין הלכה כן, כשישנם צדדים נוספים להקל מצאנו שהתחשבו בדעה זו.

כשמעשה האיסור לא עשה שינוי בגוף החפץ

החיי אדם (כלל ט אות יא ובנשמ"א שם אות ט) האריך בזה והוכיח שמדובר במחלוקת קדומה: בערובין (מא:) מובאים דברי רב פפא שפירות שהוציאו חוץ לתחום והחזירום, אפילו במזיד, לא הפסידו מקומם שכל העיר להם כארבע אמות ... ואם הוא שבת מותרין באכילה במקומם, ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד, מאי טעמא, אנוסים הם (ר"ל הפירות אנוסים, ודינם כאדם שהוציאוהו באונס שלא הפסיד מקומו. ע"ש בגמרא). ונפסק בשו"ע (תה, ט). רואים מכאן שמותרים באכילה אפילו למי שהחזירם במזיד. ונחלקו הראשונים בטעם ההיתר: תוספות (מא: ד"ה לא) כתבו "ולא דמי למבשל בשבת במזיד לא יאכל דהתם הוי איסור דאורייתא". ומשמע שעיקר החילוק הוא בין איסור דאורייתא לדרבנן, ובין בשבת ובין ביו"ט הדין כן, כן כתב המג"א (ת"ה סקי"ד). אבל הח"א (שם) הבין שדעת התוספות היא לחלק בין יו"ט שבו מותרת ההוצאה לבין שבת שבה אסורה ההוצאה מהתורה, כלומר דדין זה מיוחד דווקא ליו"ט ואינו ענין לשבת כלל. וכך מוכח גם מרש"י (שם ד"ה פירות. וכך העיר גם בחידושי הרמב"ן שם שדעת רש"י להקל ביו"ט

דווקא). ואילו רמב"ן (מא: ד"ה וזו שאמרו) תירץ שכיון שחזרו למקומן הראשון לא נהנה ממעשה שבת, ושלכן אין לאכלם ברה"ר. ומשמע מדבריו שאי לאו טעמא דחזרו למקומן היתה אסורה האכילה מצד מעשה שבת. אבל הריטב"א (שם ד"ה אמר) כתב בשם ה"ר יונה: אפילו בשבת לא מתסר מעשה שבת מפני שנעשה בו איסור העברה ברשות הרבים או הוצאה והכנסה, שלא אסרו במעשה שבת אלא דבר שיש בו מעשה דהיינו שנעשה שום תיקון בגופו שזה נקרא מעשה, והיינו דנקטינן בכל דוכתא מעשה שבת, וטעמא דמסתבר הוא. וכן כתב הרשב"א (שבת קל: דעה זו בשם מורו). והרמב"ם (פ"ז הלכה כד) כתב פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו, בשוגג יאכלו בשבת "שהרי לא נעשה בגופן מעשה ולא נשתנו", במזיד לא יאכלו עד מוצאי שבת. וכתב הרב המגיד שם שגירסתו שונה מגירסת שאר הראשונים (ע"ש בבאור שיטתו), אבל עכ"פ חזינן שגם הוא סובר כחילוק ה"ר יונה לענין שוגג.

ויוצא א"כ שלדעת רש"י ורמב"ן חילול שבת שלא עשה שינוי בגוף החפץ אכתי נחשב מעשה שבת. ולדעת הח"א זו גם דעת התוספות. ואילו לדעת ה"ר יונה וריטב"א אינו נחשב מעשה שבת, ולרמב"ם יש להקל בשוגג.

להלכה, בנשמ"א (שם) כתב למעשה שכשמדובר באיסורי דאורייתא אין להקל, וכשמדובר בדרבנן בשוגג יש להקל אך במזיד יש להחמיר עד למוצ"ש. והעתיק דבריו הביאור הלכה[7] (שם). ועיין בחזון עובדיה (ח"ד עמ' תכז-תלב) שהתיר לאכול מאכל מבושל שהובא במכונית לחיילים, על פי דברי ה"ר יונה ודעימיה, וצירף סברות נוספות להקל, ע"ש. וכן עיין בשו"ת יביע אומר (חי"א סי' כט) שהסתמך על דעת ה"ר יונה להתיר בנידון דידיה, ומשמע שעל ידי צירופים נוספים ניתן להקל אף שמדובר באיסורי דאורייתא.

כשחילול השבת שימש רק כהכשרה לפעולה שנעשית בהיתר

כשההנאה אינה באופן ישיר מחילול השבת עצמו, אלא מהתועלת המסתעפת מחילול השבת, לא קנסו לאסור אף אם מדובר בחילול שבת שנעשה באופן קבוע. ולכן מותר לעלות במוצ"ש על אוטובוס שהתחיל נסיעתו בשבת. וכן דבר שנמצא על ידי שהדליקו נר או אור בחדר, מותר ליהנות ממנו בשבת. אך אם הובא מַפתֵח דרך רה"ר יש שאסרו ויש שהתירו גם בזה, כיון שאין ההנאה אלא מהחדר ולא מהמפתח.

כן כתב הציץ אליעזר (חי"ג סי' מח אות ה) לגבי עלייה במוצ"ש על אוטובוס שהתחיל נסיעתו בשבת, והוסיף שגם הנהג ג"כ לא נהנה בזה למעשה בקבלו כסף נסיעה מהנוסעים במוצש"ק מפעולת החילול, כי אם הוא נהנה עבור נסיעתו מחדש מהכא להתם במוצש"ק[8]. עכ"ד בקיצור.

ולענין דבר שנמצא על ידי הדלקת נר או אור, וכן הוצאת דברים מחדר שנפתח על ידי מפתח שהובא דרך רה"ר, דעת שו"ת אגרות משה (ח"ב סי' עא) שבהדלקת הנר לא נעשה כלום בגוף הדבר ולכן אין לאסור לכל הדעות, אך בהבאת המפתח הרי יש שמוש בעצם ההבאה כדי לפתוח את הדלת. ואילו שמירת שבת כהלכתה סוף פרק יח היקל גם בזה מהטעם שהובא למעלה.

—

זר זהב סביב

כשחילול השבת לא הועיל כל כך

יש שצידדו שלא לאסור מעשה שבת אם לא הועיל החילול שבת כל כך.

לדוגמה: המצחצח נעליו בשבת, אם גם לפני שצחצח היו הנעליים ראויות ללבישה, מותר

7 יש לתמוה מדוע העתיק הביאור הלכה את סיומת החיי אדם שם, הרי בלאו הכי דעת הביה"ל (ד"ה המבשל בשבת) שבמלאכה דרבנן בשוגג יש להקל כר' מאיר, אפילו כשלא מדובר באיסור שנעשה בגוף החפץ, ואם כן לא נפקא לן מידי לדינא. וצ"ע.

8 חילוק דומה מצאנו בהנאה אסורה מפירות שביעית, שהרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ה הכ"ג) כתב שתנור שהסיקוהו בקש ותבן של שביעית יוצן [יהרס] והקשה הר"י קורקוס המובא בכס"מ (שם) ממה שכתב הרמב"ם לעיל באותו פרק (ה"כ) שמרחץ שהסיקוהו בתבן וקש של שביעית מותר לרחוץ בו אפילו לכתחילה, וכתב לחלק ביניהם בזו הלשון: מרחץ שהיסיקו הוא לרחוץ בה והנאה זו אינה ניכרת ולא נראית לעין ואין בה ממש אבל תנור הסיקו הוא לבשל בו דבר או לאפות בו פת והנאה זו נראית וניכרת היא ושבח עצים ניכר בפת ובתבשיל כי על ידי תבן וקש של שביעית הוכשר דבר זה לאכילה ודבר ניכר הוא כי מתחילה היה חי ועכשיו מבושל ולכך אמרו בו יוצן עכ"ל. והוא כחילוק הציץ אליעזר הנ"ל.

ללובשם אפילו בשבת עצמה (חזון עובדיה ח"ה הלכות צובע אות ב, עמ' ד). וראיה לחילוק זה מדברי המג"א (רנג סקי"ג) שהתיר תבשיל שהוחזר לכירה על ידי עכו"ם בעודו מצטמק ורע לו מטעם שאינו נהנה כל כך הואיל והיה ראוי לאכילה לפני כן. ועיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ה אות ג ד"ה גם היה) שהביא דברי המג"א ותוכ"ד דבריו שם העיר ממה שאסר הפמ"ג (שיט א"א סק"א) לאכול את הנברר באיסור ומשמע שחולק על המג"א הנ"ל. ע"ש.

—

זר זהב סביב

במקרה שהדבר שהתבשל לא מורגש טעמו במאכל וגם אינו ניכר

אם הדבר שנתבשל בשבת לא התבשל בקדירה לבד, אלא הוסיפו אותו לתבשיל שנתבשל כבר מע"ש, בכמות מועטה באופן שלא ניכר בתבשיל, וכן לא מורגש טעמו אפילו אם היה נותנו לבדו בקדרה ללא שאר דברים, מותר לאוכלו אפילו אם נתנו שם במזיד.

ולכן אם עבר והוסיף מים לדוד של מים או לתבשיל שעומד ע"ג האש שהמים הנוספים מתערבים בתוכם עוד לפני שהם מגיעים לשיעור יס"ב, מותר לשתות אח"כ את כל המים או המרק. וכן אם נתן ענבים בשבת בתוך גיגית של יין וסחטן בידים, מותר לשתות הכל אפילו בו ביום. וכן אדם שעבר והוסיף בשבת עוד חתיכת בשר לתבשילו שהיא פחות משישים כנגד כל התבשיל שבקדירה, אם החתיכה ניכרת אזי היא אסורה אבל המרק מותר. ואם עירבב יפה את הבשר באופן שהקדים להתערב ולהתבטל בתוך הבשר שהיה מקודם עוד לפני שהספיק הבשר להתבשל כגון שהבשר היה טחון וא"א להכיר מותר לאכול גם הבשר עצמו.

כל הנ"ל מדברי הגרש"ז בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ה (מתחילת התשובה ועד סוד"ה וכן נלענ"ד). והוכיח דבריו מדברי הרמ"א (שיח, ט) שכתב: ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעבד איסורא, מותר המאכל דהמלח בטל ע"ג המאכל. ע"כ. ומקור דבריו בשבולי הלקט (סי' פו) בשם רבינו שמחה, וביאר שם דאע"ג דמידי דעביד לטעמא לא בטיל שאני הכא דהוי זה וזה גורם דהכא מיירי שנמלח ג"כ מכבר בע"ש וגם מיירי דהמלח שנתן עכשיו לא היה בה כדי ליתן טעם בקדרה זולת המלח של אתמול. והוא הדין אם נתערב הדבר שהוסיפו לתבשיל בשבת קודם שהיה חלות האיסור, וכמו שהסתפק הביה"ל (שם ד"ה ואם) לגבי המוסיף תבלין לתבשיל, דשמא תבלין אינו דומה למלח כיון שהמלח נימוח ומתבטל קודם שמתבשל אבל תבלין אינו כן ונחשב דבר שיש לו מתירים, ומשמע מדבריו שאם ברור לנו שנתבטל קודם חלות האיסור מותר בדיעבד לכו"ע.

ובטעם הדבר שלא גזרו חכמים בזה ביאר הגרש"ז (שם) דאין זה מטעם דעל ידי הדחק היה אפשר לאכול את התבשיל גם בלי הדבר שהוסיף בשבת ונמצא שלא נהנה כל כך (וכמו שבאמת אמרינן כן גבי עכו"ם שהדליק נר בבית הישראל והיה שם נר מכבר, כמובא ברעו ד, דלא אמרינן דבר זה אלא בעכו"ם ולא בישראל שחילל שבת, וכמו שהקלו יותר בעכו"ם גם בחזרה במצטמק ויפה לו, כמובא בסימן רנג, א), אלא טעם ההיתר הוא דלא רצו חכמים להחמיר במעשה שבת יותר מערלה וכלאי הכרם אשר גם בהם אמרינן דזה וזה גורם שרי.

—

זר זהב סביב

כשהאיסור שעשה הישראל אינו אלא הסרת המונע

דלת נעולה שנפתחה על ידי מעשה איסור, נחלקו פוסקי זמננו האם מותר לעבור דרך הפתח.

יש שהתירו (ילקו"י הנאה מחשמל המיוצר בשבת, הלכה כח, ובהערה לה) כיון שאינו אלא הסרת המונע והאיסור לא חידש כלום אלא רק איפשר את הכניסה לפתח, ויש שהחמירו (שמירת שבת כהלכתה פ"י הערה מז, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סי' עא) כיון שהכא השימוש בפתח שהוא יצר מאפשר לו ליהנות מהחדר ותכולתו, וכמו בגוי שפתח בור כדי להוציא לפתות שאסר המג"א (תקי"ח סוס"ק י"ד). ועיין ארחות שבת פכ"ה הלכה כט שציין לדעות השונות.

—

זר זהב סביב

מעשה שבת כשההנאה אינה ממשית (קול מראה וריח של חילול שבת)

כתבו הפוסקים שאף הנאה מקול מראה או ריח של חילול שבת אסור. ולכן אין להתיר לשמוע תוכנית רדיו או טלויזיה, אף שכוונה מלפני השבת, לפי שזו כרוכה בחילול שבת של יהודים. ואף אין להתיר לצפות בה במוצאי שבת, אם זה שידור חי שנעשה ממקום בעולם שבו עדיין לא יצאה השבת.

בשו"ת יביע אומר (ח"ו סי' לד) דן בצפייה בטלויזיה שכוונה מלפני השבת וכתב שאף דקיי"ל (כריתות ו.) קול מראה וריח אין בהם משום מעילה, בפסחים (כו.) מבואר שמעילה ליכא הא איסורא מדרבנן איכא. ואומנם הירושלמי (הביאו התוספות פסחים שם) סובר שאפילו איסור דרבנן ליכא, אבל הבבלי חולק עליו והלכה כמותו. ע"ש באורך רב. וכן בשו"ת הר צבי (סי' קפג) דן בשמיעת רדיו שכוון מלפני השבת, וכתב לאסור, וביאר שמצד הנאה ממעשה שבת אין לאסור, כי אין זו הנאה ממשית (בניגוד ליבי"א שכתב לאסור מדרבנן), אך יש לאסור מטעם שישראל מומר דינו כגוי לענין מעשה שבת (כמש"כ הפמ"ג רעו מש"ז סק"ה), ובגוי העושה עבור ישראל גזרו אפילו כשמדובר בהנאה שאינה ממשית, כמובא במשנה (קכב.) שנכרי שהדליק נר עבור ישראל אסור ליהנות ממנו, דשמא ירגילנו לשבת אחרת. ועיין בשו"ת באהלה של תורה (ח"ה סי' כד) שכתב להתיר להשתמש בתאורה ובמכשירי חשמל שחזרו לפעולה בעקבות תיקון שנעשה על ידי חברת החשמל (באופן שלא היה בזה משום פיקו"נ), ומבואר מדבריו (סוף אות א) שסומך על סברת ההר צבי, ועל פיה הוסיף להחשיב את ההנאה מזרם החשמל כהנאה שאינה ממשית.

ועיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ה אות ג) שהעלה אפשרות שלא גזרו כלל מעשה שבת אלא במידי דאכילה ולא במידי דהנאה, והביא ראיות לכאן ולכאן, ומסתימת האחרונים משמע שהחמירו בזה, ע"ש בדבריו.

ועיין שו"ת יחוה דעת (ח"ז סי' סג) שדן לגבי האזנה לשידור רדיו במוצ"ש על תוצאות משחקים שמשודרים בשידור חי בשבת מקנדה, וכתב שמכיון שהתורה אמרה שבת היא לה' "בכל מושבותיכם" הכוונה שעל כל אחד ואחד מישראל לשמור השבת לפי המקום אשר ימצא שם, ואין השבת מסתיימת אלא בצאת הכוכבים של המקום ההוא, כמו שכתב הדרב"ז בתשובה (ח"א סי' עו), ע"ש.

ט. ספק פלוגתא

זר זהב סביב

דבר שנעשה תוך חילול שבת אבל קיימות דעות נוספות שהתירו מעשה זה, כגון המטביל כלים בשבת או המחמם תבשיל מבושל לח, אף שלמעשה נפסק שהדבר אסור מהתורה, אין לאסור בדיעבד האכילה או יתר השימושים בו. והתירו זאת מכיון שאיסור מעשה שבת הוא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא. אך יש לדעת שישנם מקרים בהם לא הקלו הפוסקים בזה למעשה.

הקולא בספק פלוגתא מקורה בדברי הפמ"ג (א"א סק"י) והביאו המ"ב (סק"ב). וכן המג"א (שכ"ג סקי"א) כתב כעין זה לגבי המטביל כלים הטעונים טבילה שבדיעבד מותר כיון שיש מתירין אף לכתחילה. ולהלן דוגמאות בהן נאמר כלל זה של ספק פלוגתא:

- השלים הבישול ממאב"ד למבושל כל צרכו - בין אם עשה על ידי החזרה לתנור למקום חם (ביה"ל שיח, ד ד"ה אפילו) או הגסה בתבשיל שמבושל כמאב"ד (ביה"ל שיח, יח ד"ה שנמצא)
- בישול אחר אפיה – כגון שנתן פת אפילו בכלי ראשון שהיד סולדת בו (רמ"א שיח, ה. ובמ"ב ס"ק מו).
- הטביל כלים הטעונים טבילה – בדיעבד מותר (מ"ב שכג סקל"ג בשם מג"א סקי"א).
- החזיר לכירה גרופה וקטומה באופן שמותר לחלק מהדעות – בביה"ל (רנג, א ד"ה ואם החזירם ישראל) כתב גבי מה שכתב הרמ"א שאם החזיר ישראל התבשיל בשבת שדינו כמי שעבר ושהה שאסור עד מוצ"ש בכדי שיעשו, שזה מיירי באופן

שהחזרה אסורה לדברי הכל, דאי לאו הכי אין להחמיר בדיעבד[9].

• השהה שור או עז בתוך תנור מכוסה ולא טח פיו בטיט – בשו"ע רנד, א נפסק כרב ירמיה שאסור לצלות שור או עז אלא אם טח פי התנור בטיט. ובביה"ל (ד"ה אבל) ציין להרבה ראשונים המקילים בדיעבד בלא טח פי התנור בטיט ושכן יש להקל דיעבד. וע"ש עוד.

• עבר איסור דאורייתא בבין השמשות של הגאונים והגר"א – בביה"ל (רס"א א ד"ה ואין) כתב שאם עשה מלאכה בין השמשות של הגאונים והגר"א (שהוא משקעה החמה לעינינו), יש להתיר בדיעבד, כיוון שלדעת ר"ת עוד מותר לעשות מלאכה.

אבל אם עשה מלאכה בבין השמשות במזיד נראה מדברי הביה"ל הנ"ל שיש לאסור, כי מתייחסים לזמן ביה"ש כלילה גמור. וכן כתבו להחמיר בזה בספר אז נדברו (ח"ג סי' לח עמ' עה) ובחוט שני (ח"ב עמ' מ:). אבל דעת הגרע"י (חזון עובדיה ח"ד עמ' תכה-תכו) שבין השמשות נחשב ספק יום ספק לילה רק מספק, ולכן אמרינן בו הדין של ספק פלוגתא וכך מובא בגמרא (לד.). ולכן התיר למי שהתבלבל ובישל אחר שקיעת החמה לאכול האוכל בשבת. ואע"ג שהמקרה שהביא הוא באדם ששגג, שבזה בלאו הכי התיר הביה"ל, נראה מנימוקו שיש להתיר אף בהזיד. ויל"ע.

מה שכתבנו שלא בכל מקרה הקילו, דבר זה רמוז כבר בדברי המ"ב (סק"ב) שציין לעיין במג"א (סקל"ב) שהחמיר לאסור בעירוי מכ"ר על תבלין שאינו מבושל, ולכאורה למה לא התיר המג"א בדיעבד ע"פ דעת הרשב"ם הסובר שעירוי מכ"ר דינו ככלי שני. ויש שתירצו (ע' חוט שני) ע"פ המ"ב (קח סקל"ג) שכתב לענין הנצרך להתפלל רק לפי חלק מהדעות, שבזה נפסק שיתנה בתורת נדבה ובתנאי שיהא ספק פלוגתא ממש לא יחיד נגד רבים ולא קטן נגד גדול, והכי נמי כאן.

י. מעשה שבת שנתערב

זר זהב סביב

מעשה שבת שנתערב – האם מותר באכילה

תבשיל שנתבשל במזיד ונתערב ונתבטל, י"א שמכיון שמותר למוצ"ש לאחרים, נחשב לדבר שיש לו מתירין ואסור ליהנות ממנו במהלך השבת. ויש מקילים למבשל עצמו ולא לאחרים, מכיון שלמבשל אסור התבשיל לעולם ולגביו נחשב לדבר שאין לו מתירים. ויש שהקילו בכל אופן, בין למבשל ובין לאחרים.

אבל בנתערב בשוגג, לכל הדעות נחשב לדבר שיש לו מתירים ואסור לכולם עד מוצ"ש. ויש מי שצידד להקל בזה, שלא יהיה דין המבשל בשוגג חמור מדין המבשל במזיד.

כתב הרמ"א (יו"ד סו"ס קב) דלא מקרי דבר שיש לו מתירין אלא א"כ הותר למי שנאסר, אבל אם נשאר לאחד לעולם אסור, אף על גב שמותר לאחרים כגון המבשל בשבת, לא מקרי דבר שיש לו מתירין. ודבריו לקוחים מדברי רבנו ירוחם (נתיב טו אות כו קמ ע"ג) המובא בב"י יו"ד סו"ס קב. ומוכח מדבריו שאין מעשה שבת נחשב כדבר שיש לו מתירין, ולכן אם נתערב כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רכג) שמותר בין לו ובין לאחרים בשבת עצמה. וכן כתב גם בהגהות החת"ס (על המג"א סק"ב). וכך פסקו להקל הגר"ע יוסף (חזון עובדיה ח"ד עמ' תיח-תכ) והמנוחת אהבה (ח"א פרק כה הלכה טז).

אבל המגן אברהם (סק"ב) כתב שאם נתבשל במזיד ונתערב אסור בשבת בין לו ובין לאחרים, שמכיון שלאחרים נחשב דבר שיש לו מתירין, אף למבשל עצמו יש להחשיבו לדבר שיש לו מתירין, והוכיח שדבר זה נתון במחלוקת קדומה בין הראשונים, דדעת הרמב"ם ורע"ב שביכורים שנתערבו בחולין אסורים בין לכהנים ובין לזרים כדין דבר שיש לו מתירין אע"פ שלגבי הזרים נחשבים הביכורים לדבר שאין לו מתירים, ואילו הר"ש סובר שמכיון שלזרים נחשבים הביכורים לדבר שאין לו מתירים, כל התערובת נחשבת לדבר

9 ומצאנו מקרים דומים להנ"ל: עיין ביה"ל רנג, א ד"ה להשהותו עליה דבדיעבד מקילים כפוסקים שסוברים שאין דין שהיה כשמניחו לצורך מחר בבוקר. וכן ברמ"א רנז, א דבדיעבד מותר אם הטמין לצורך מחר, כי יש מי שמתיר בזה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.

שאין לו מתירים ומותרת לכולם. וסיים המג"א שיש להחמיר כדעת הרמב"ם[10]. ואף שמהרמ"א הנ"ל משמע שלא נחשב דבר שיש לו מתירין, נדחק המג"א לומר שמדובר בנתערב לאחר השבת. וכן דעת האליה רבה (סק"ג) וגר"ז (סע' ד). וכן החמיר הבן איש חי (בא אות ב, שו"ת ר"פ ח"א סי' יז) והוסיף טעם לאסור, שלא יראה הדבר כחוכא ואיטלולא, שלמבשל מותר ולאחרים אסור [אך עיין בחת"ס (שם) שדחה ההשוואה בין ביכורים שנתערבו לבין המבשל בשבת, ואכמ"ל].

ודעת הכרתי ופלתי (יו"ד שם) וחוות דעת (יו"ד שם בביאורים סק"ח) שלגבי האחרים נחשב התבשיל לדבר שאין לו מתירים ומותר בשבת, ואילו למבשל עצמו נחשב לדבר שיש לו מתירין ואסור בשבת. וכן משמע שהיא מסקנת המ"ב (סק"ה).

ולעניין המבשל בשוגג, בזה משמע מכל הפוסקים שהובאו לעיל שדינו כדבר שיש לו מתירין ואסור עד למוצ"ש בין למבשל ובין לאחרים, וכן כתב המ"ב (סק"ה), אבל בחזון עובדיה (שם) ציין לדעות המקילות אף בזה, וטעמם שהרי לא קנסו על השוגג אלא אטו המזיד ולכן לא נראה שיהיה השוגג חמור מהמזיד.

בכמה מתבטל מעשה שבת שנתערב

לדעת הפמ"ג (א"א סק"א) אף אם נתערב אסור כל שאין ס' כנגדו, ובשו"ת כתב סופר (סי' נ) חלק עליו והתיר בחד בתרי, אבל למעשה לא סמך ע"ז כמובא בסוף התשובה שם.

יא. ליהנות מדמי מעשה שבת

זר זהב סביב

אף שאסור לאכול התבשיל שנתבשל בשבת, מותר לו ליהנות מדמי המלאכה. וההיתר הוא דווקא אם מוכר התבשיל במחיר הקרן ולא מרוויח יותר מזה.

היתר הנאה מדמי המלאכה מובא בב"ק (עא.) אפילו אליבא דר' יוחנן הסנדלר וכל שכן לר"י ור"מ. וכן כתב המ"ב (סק"ד). אבל בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' נ) ביאר שההיתר ליהנות מדמי המלאכה הוא דווקא אם מוכר התבשיל במחיר הקרן והוכיח זאת מדברי הרמ"א (יו"ד צט, ה) שלא התירו למכור איסור שריבה עליו וביטלו לישראל אחר כדי שלא יהנה ממעשיו. וכן כתבו כף החיים (סק"ח) ושו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח יז).

יב. מעשה שבת בברירה

זר זהב סביב

יהודי שברר באיסור

הבורר פסולת מאוכל באופן האסור, אסור לאכול ממה שברר, ככל מעשה שבת [ומכל מקום, במוצ"ש מותרת התערובת אף למי שברר במזיד, ואין זה דומה למבשל בשבת שאסור לו עולמית, שכאן יכול לחזור ולערבו ולהחזיר המצב לקדמותו. ויש שלא חילקו בזה ואסרו לבורר במזיד את התערובת לעולם]. ויש מי שצידד להתיר בדיעבד אפילו בו ביום ואף עבור מי שברר במזיד.

כתב הפמ"ג (שיט א"א סק"א) שאם ברר פסולת מתוך אוכל אסור, דנהנה ממלאכת שבת, דאי

10 אבל בהגהות החת"ס (על המג"א שם) דחה ההשוואה לביכורים שנתערבו, מכיון שלגבי ביכורים יש מקום לאסור לאחרים משום שלגבי הכהנים נחשב לדבר שיש לו מתירים, אבל כאן הרי אף למבשל עצמו אין נחשב התבשיל לדבר שיש לו מתירין (כמובא בדברי הרמ"א), לכן יש להתיר בין למבשל ובין לאחרים.

אפשר לאכול התערובת ללא הברירה. ולכן אם לא מדובר בפסולת גמורה אלא בב' מיני אוכלין, צ"ע. ע"כ. והביאו הביאור הלכה (שי"ט ר"ס שיט. ד"ה הבורר) וכתב שכיון שפסק הגר"א כר' מאיר יש להקל בשוגג בדיעבד ולהתיר התערובת באכילה בשבת עצמה.

הפמ"ג (שם) הסתפק לגבי הבורר במזיד האם יש לאסור לו באכילה את התערובת לעולם, כי יש צד לומר דלא דמי למבשל, כי המבשל בשבת אינו יכול להחזיר המצב לקדמותו, אבל הבורר יכול לערב האוכל עם הפסולת כמו שהיה ולברור שוב בחול, ומאידך יש לומר שנאסר משום קנס. ובכף החיים (סקל"ז) ציין לשו"ת רב פעלים (ח"א סי' יג) שהחמיר בזה ואסר לו עולמית. אבל הגרע"י (לוית חן סע' נא/א, הליכות עולם ח"ד עמ' עח-פג) צידד לסברת הפמ"ג, וכתב שעל פי דבריו אפשר לומר שלא קנסו מעשה שבת בברירה כלל, ושיש להתיר אפילו למי שברר בעצמו ואפילו אם אוכל בשבת עצמה, מכיוון שיש דרך היתר לעשות הברירה על ידי שמוציא האוכל מהפסולת בידו ולאלתר, לא גזרו חז"ל גם אם עשה באופן האסור. והוסיף עוד טעם להתיר, כיון שאין האיסור בגוף האוכל, וכמש"כ הרשב"א (קל:) בשם רבינו יונה שלא גזרו על המוציא מרשות לרשות מטעם זה.

גוי שברר עבור יהודי

אך אם מי שברר הוא גוי, ולא עשה כן סמוך לסעודה, האוכל מותר באכילה. וכן מותר לומר לגוי לברור את האוכל עבורו, אף שמן הסתם יברור הגוי את הפסולת מהאוכל.

כן כתב השמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה יד) בשם הגרש"ז.

יג. מעשה שבת בטחינה

זר זהב סביב

כתב החיי אדם (כלל יא נשמ"א סק"ב) שהחותכים הבצלים והצנון דק דק שעה או שתים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת והבצלים אסורים באכילה. והעתיקו המ"ב (שכא סקמ"ה). אולם הרבה פוסקים התירו בדיעבד.

הערוך השולחן (שכא סע' ט) והשביתת השבת (מלאכת טוחן, כללי מלאכת טוחן אות ה) הביאו דברי החיי אדם וחלקו עליו, ונימקו שכיוון שלתוספות וסיעתו אין איסור חיתוך בירקות אלא אם אינם נאכלים כמות שהם חיים בדיעבד הוה ליה ספק פלוגתא ומותר. וכן דעת הגר"ע יוסף (לוית חן סע' סג).

יד. הנאה מחילול שבת שנעשה עבור חולה שיש בו סכנה

זה השולחן

שו"ע שיח, ב
השוחט או המבשל עבור חולה שיש בו סכנה

השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת); אבל המבשל (או עשה שאר מלאכה) לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו (מ"ב סקי"א – אבל טעימה אם התבשיל יפה בשביל החולה, מותר). הגה: ואפילו בישל על ידי אינו יהודי, אסור בשבת (מ"ב סקי"א – ובמוצ"ש מותר מיד, ולא גזרו בכדי שיעשו. וכן לא גזרו משום בישולי עכו"ם אף לבריא).

סביב לשולחנך

השוחט או המבשל עבור חולה שיש סכנה – האם מותר לבריא

בחולין (טו:) אמר רבי יצחק בר אדא אמר רב: השוחט לחולה [שנחלה בשבת] בשבת אסור לבריא [משום מוקצה], המבשל לחולה בשבת מותר לבריא. מאי טעמא האי ראוי לכוס והאי אינו ראוי לכוס. אמר רב פפא: פעמים שהשוחט מותר, כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור, כגון שקצץ לו דלעת [דיש כאן איסור מוקצה דמחוברת היתה ביה"ש]. אמר רב דימי מנהרדעא: הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, מאי טעמא, כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט [וליכא למגזר שמא ירבה בשחיטה בשביל בריא דהא משום ההוא זית דחולה בעי למשחט כולה (רש"י)]; המבשל לחולה בשבת אסור לבריא, גזירה שמא ירבה בשבילו. עכ"ל. ונחלקו הראשונים בפירוש מסקנת הגמרא: רא"ש (חולין פ"א סי' כ), רמב"ם (פ"ב ה"ט) והרב המגיד (שם) בשם ה"ר יונה הבינו דלמסקנת הגמרא השוחט לחולה מותר לבריא, בין שחלה היום בין שחלה מאתמול, ואין בזה משום מוקצה. אבל המבשל לחולה אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו. וכך פירשו הרא"ש והרב המגיד הטעם להשמטת הרי"ף (שבת יז. חולין ד.) את דברי רבי יצחק בר אדא, כי הוא אסר בחולה שחלה היום ומשום מוקצה ואילו אנן קיי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה מחמת איסור אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים וגרוגרות וצמוקים (מה.) וכיוצ"ב וכן מוקצה מחמת חסרון כיס (קנז.).

אבל ראב"ד (שם), ר"ן (סוף יז.), רש"י (שם ד"ה פעמים שהשוחט) ורשב"א (חולין טו. ד"ה עד כאן) כתבו דדוקא בשוחט עבור חולה שחלה מבעוד יום התירו, אבל חלה בשבת אסור לבריא משום מוקצה. לדעתם רב דימי לא נחלק על רב פפא בזה, ואפילו ר"ש יודה בזה[11].

להלכה, השו"ע פסק כשיטת הרא"ש והרמב"ם שהשוחט לחולה מותר לבריא בין שחלה אתמול ובין חלה היום, אבל המבשל לחולה אסור לבריא גזירה

11 וביאר הב"י שמדמים הבשר שנשחט עבור חולה שחלה בשבת לדבר המחובר שנתלש בשבת דאע"ג דלא דחייה בידים אסור (כמובא בגמרא ביצה כד: גוי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור ופרש"י (ד"ה אם יש) דאסור משום מוקצה ואפילו לר"ש משום דכל שלא לקטן מבערב אסח דעתיה מינייהו ודמו לגרוגרות וצימוקים) או מטעם שאף ר"ש יודה במוקצה מחמת איסור בכה"ג (ר"ן יג. ד"ה אמר רב פפא בשם הרז"ה המאור הקטן ד"ה והא, רשב"א חולין טו. ד"ה עד כאן). ועיין בב"י (ד"ה ואם תאמר לדברי הרא"ש) כיצד יתרצו הרא"ש ושאר הפוסקים המקילים בחלה בשבת עצמה גמרא זו. ואכמ"ל.

שמא ירבה בשבילו. וכתב המ"ב (סקי"א) שבמוצ"ש מותר הבריא לאכול מיד ולא בעינן לזה בכדי שיעשה. וטעימה אם התבשיל יפה בשביל החולה, מותרת לבריא גם בשבת.

המבשל לחולה שיש בו סכנה אסור להביאו לחולה שאין בו סכנה

כתב שו"ת הרשב"א (ח"א סימן תתיד) שהמבשל לחולה שיש בו סכנה אסור לחולה שאין בו סכנה, דאיכא למיחש דלפעמים לא ימצא לעשות על ידי גוי ועבד ושפחה שאינן של ישראל ויבוא זה להרבות בשבילו. וכן כתב בשו"ע. ובשעה"צ (סקי"ט) הביא ספקו של הפמ"ג (מש"ז סק"ב) האם גזרו זאת אף כשאין תבשיל אחר שניתן להביא לחולה שאין בו סכנה.

גוי שבישל עבור חולה שיש בו סכנה

כתב הרמ"א שאפילו בישל על ידי אינו יהודי, אסור לבריא. והוא מהתוספות גיטין (ח: ד"ה אף על גב).

ולענין מוצ"ש, בר"ן (ע"ז ט. ד"ה כי) הביא דעה (רא"ה בבדק הבית על הרשב"א בתוה"ב בית ג שער ז) שמותר לבריא במוצאי שבת ואין בזה משום בישולי גוים כלל, דלא שייך הכא חתנות כיון שהיא שעה שאין אנו יכולים לבשל ואיכא היכרא דלא יבוא לידי חתנות. והר"ן חלק ע"ז [מחלוקתם מובאת בב"י יו"ד קיג, טז]. להלכה, הרמ"א (כאן, וביו"ד קיג טז) פסק להקל כרא"ה, ולכן כתב שמותר לבריא במוצ"ש. אבל במ"ב (שכח ס"ק סג) פסק להחמיר בזה, אך כתב שהמיקל שלא להכשיר את הכלים שבישל בהם הגוי לא הפסיד. ודעת הגרע"י (הליכות עולם ח"ז, פרשת חוקת הלכה ט) שאם בישל הגוי בבית הישראל יש להקל כרא"ה (כי בבישל בבית ישראל בלאו הכי יש מקילים שאין לאסור משום בישולי עכו"ם אף בבריא, עיין טור יו"ד קיג).

—

זה השולחן

רמ"א שיח, ב
הקוצץ פירות מן המחובר עבור חולה שיש בו סכנה

אם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת, אפילו היה חולה מבעוד יום, אסור לבריא בשבת משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה. (מ"ב סקט"ז – אבל אם כבר נגמר גידולו מותר. והמג"א וגר"א מקילים אף אם לא נגמר גידולו)

סביב לשולחנך

כתב הארחות חיים (הלכות שבת סי' שמח) בשם הרא"ה שהקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת אסור לבריא משום מוקצה ואפילו חלה מבעוד יום שאין הכנה במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך כן כתב הרא"ה ז"ל עכ"ל: והובא ברמ"א. ומדבריו למדים שבפרי שגמר בישולו יש להקל, וכן כתב המ"ב (סקט"ו). והמג"א הקשה מדוע לא נתיר הרי הגדל בשבת מתבטל בהיתר שהוא הרוב ויהא מותר לבריא כשנחלה מבעוד יום, וכן פסק הגר"א, והביאם המ"ב (סקט"ז).